

VÅRE ROVDYR

årgang 8

2·94

issn 0801-4728

VÅRE ROVDYR

Postboks 17 - 2420 Trysil

Tidsskriftet VÅRE ROVDYR er medlemsorgan for foreningen
VÅRE ROVDYR, og utkommer fire ganger i året.

Ansvarlig utgiver/redaksjon:
Foreningens styre

Medlemskontingent / Abonnement   Minimum kr 100,-
Juniormedlem (under 18 år)   kr 50,-
Postgiro 0806 4429494   Bankgiro 1800.20.97644

INNHold

	side
Leder	41.
Årsmelding	43.
Årsmøtet 1994, referat	45.
En oppsummering av ulens situasjon	47.
Holdninger til ulv i tre Hedmarkskommuner	76.
NINA-repport om bjørnen i Skandinavia	78.
Brev til Miljøverndepartementet	80.
Årsmøtets jervetur i Snøhettaområdet	82.
Oversikt over foreningens styre	84.

FORENINGEN VÅRE ROVDYR

arbeider for å spre fakta om rovpattedyr og rovfugler,
og for at disse artene skal leve i livskraftige bestander
og forvaltes etter norsk lov og internasjonale avtaler.

Forsidetegning ved Viggo Ree
Baksidefoto: Paul Granberg

Trykk:
Gausdal Trykkeri

Utgitt med støtte fra
Verdens Naturfond

Bjørneskrek på ville veier

Den nå kjente bjørnebinna med årsunger som beitet på gressenger nær hus og mennesker i Vaggetem/Finmark har vært i medias fokus i sommer. Dette er den første levende brunbjørnbinne med unger som er fotografert i Norge noen gang. Disse bjørneungene kan ha sett dagens lys i Norge, men de kan også være født i Finland eller Russland. Det er nettopp i Pasvik at man i løpet av de siste årene har dokumentert noen ytterst få ynglinger av arten på norsk jord. Svært store avisoppslag og TV-innslag i flere dager på rad har nødvendigvis skapt debatt omkring disse dyrene som viste lite skyhet overfor mennesker. Det skulle ikke gå mange dagene før skeptikere var frempå med kritiske bemerkninger som "farlig bjørn med unormal oppførsel" osv., og ordet "avliving" ble hyppig brukt. I Sør-Varanger jeger og fiskerforening har man gått hardt ut i media for avliving av binna med bakgrunn at den kan være farlig for mennesker, særlig da under jakta! Det er ganske merkelig at så fort det viser seg rovdyr for mennesker så har de nødvendigvis unormal oppførsel, er syke eller farlige. Når andre dyr, til eksempel jaktbare dyrearter som elg, rådyr, hare osv. er nærgående overfor mennesker, er det ikke unormal oppførsel - da er det bare matmangel! Slik kan faktisk enkelte oppfatte dyrelivet. Nå skal det vel ikke utelukkes at jegerne ser bjørnene i Pasvik som konkurrenter til de jaktbare artene.

Det er neppe noe unormal oppførsel på denne bjørnen. Bl.a. i Sverige har man årlige eksempler på bjørner som oppfører seg slik denne bjørnen har gjort. På disse stedene er det hundrevis av skuelystne mennesker som på korte avstander og over lengre tid betrakter bjørnen i det den oppholder seg på steder hvor mat finnes (kadaver, beitemark etc.). Hvis binna har tæret hardt på fettreservene under siste vinters hiperiode både før og etter ungefødsel, kan et raskt næringsinntak være prekært. Det har også vært hannbjørner i området, og under brunsttid i mai/juni vil hannbjørnenes bevegelser påvirke binnas bevegelser. Binne med årsunger er meget forsiktige med

agressive hannbjørner under brunsttiden fordi de er en trussel mot ungene.

Det kan jo nevnes at det nettopp er under jakt med hund at konfrontasjoner har oppstått mellom mennesker og bjørn, hvor kombinasjonen jeger/hund har fremprovosert en mulig farlig situasjon. I Sverige har man 6-700 bjørner og "problemet" er svært minimalt, hvor bjørnejakt på 35-40 individer utøves hvert år. Og hva med alle turgåere, bærplukkere og andre som ferdes i naturen, og som representerer majoriteten av naturbrukere. De burde vel også komme borti bjørn i ny og ne?

I et Dagblad-oppslag 25/6 sto det at politi og militære styrker kunne bli satt inn for å skremme bjørnene. Det virker latterlig når man på fullt alvor mener å bruke militære krefter for å jage bort noen bjørner. Man har forsøkt Pyreneerhunder og det kan ha gitt gode resultater, selv om man bør være forsiktig i slike tilfeller. Binna har nå trukket bort fra området, og har bl.a vært i Øvre Pasvik nasjonalpark.

Norges Sau og Geitagslag ønsker nå (offisielt) å kutte samarbeidet med rovviltforvaltningen i Norge. I utgangspunktet er det vel ikke så mange som har oppfattet at det har vært noe samarbeid i det hele tatt, ihvertfall ikke på landsbasis. Det er så synd at det sentralt i denne næringen sitter noen som i utgangspunktet egentlig aldri har ønsket noe samarbeid, men heller holdt på de gamle og nå nedslitte holdningene med kun beskatning av rovviltet som ledestjerne, når det flere steder lokalt er personer som ser samarbeid nyttig. Det er også merkelig at man ikke tar overordnede politiske vedtak til etterretning.

Morten Bilet

Årsmelding for arbeidsåret 1993/1994

Følgende personer har sittet i styret i denne perioden:

Leder: Morten Bilet, Skedsmo.

Sekretær: Yngve Kvebæk, Oslo.

Kasserer: Jon Bekken, Ridabu.

Redaktør: Hilde Aaseth, Hamar, Paul Granberg, Follebu, og Jon Bekken, Ridabu.

Styremedlemmer: Geir Sjøli, Skogbygda, Per Kristian Stokke, Flekkefjord Burny Iversen, Elverum.

Varamedlemmer: Ragnhild Eklid Grendal, Rennebu, Paul Granberg, Follebu, Stig Anderson, Arendal, Astrid Haagensen, Fagerstrand.

Aktiviteten i 1993 har vært omfattende i foreningen. Denne aktiviteten har gjort seg utslag i at noen av styremøtene dessverre men nødvendig er blitt avholdt med meget kort varsel. De mange viktige sakene kommer fort i "vår bransje", og raske avgjørelser må tas. Som vanlig har det vært en meget stor kontakt pr. telefon slik at effekten av vår virksomhet blir god. Vårt arbeid blir lagt godt merke til både i forvaltning og i div. media, som igjen gir rovdirene viktig støtte. Noen få av aktivitetene har blitt fremvist i tidsskriftet.

Som tidligere år har medlemsbladet kommet med fire nummer i 1993. Stoffmengden har vært tilfredsstillende og brukbart variert. Vår "egentlige" redaktør Hilde Aaseth har barselpermisjon og har nødvendigvis ikke hatt muligheter for arbeid av noe omfang i foreningen. Paul Granberg og Jon Bekken har steppet inn og utført dette arbeidet. Som vanlig har Viggo Ree vært forsidedegner, og Paul Granberg baksidefotograf.

En bjørnetur ble også arrangert i dette arbeidsåret, hvor deltagelsen var større en noen gang. Turen foregikk 1 mai, dagen etter årsmøtet. En tur som tydeligvis blir satt stor pris på.

Økonomien er relativ god i foreningen. Vi har mottatt støtte fra Miljøvern-departementet, både i 1993 og 1994 med 20.000 kroner. Dette kommer godt med. Ulvefondet har også fått mange bidrag, og summen pr. 24/5-94 er kr.

16200. Et meget bra resultat. Noen av midlene (kr. 4293) er allerede brukt til viktig sporingsarbeid. En detaljert rapport vil komme i tidsskriftet. Tusen takk til alle bidragsytere.

Sakskomplekset blir stadig større og større i foreningen. En av de større sakene var Stortingets behandling av nødvergeparagrafen. Her jobbet vi intensivt til sammen med Norges Naturvernforbund og Verdens naturfond mot politikere både i og utenfor Stortinget.

Forvaltningsbrev (både til norske og svenske forvaltningsmyndigheter), høringsuttalelser, klager, forespørsler, pressemeldinger etc. har det vært mye av. Noe av dette har vært stoff i bladet, mens noe ble fremvist på årsmøtet. Av andre større aktiviteter kan nevnes, internasjonal ulvekonferanse i Spania, hvor hele verdens fremste ulvespesialister var samlet, i Belgia var vi også representert på en internasjonal ulvekonferanse, nordisk ulvekonferanse i Finland, deltagelse på div. rovdrymøter i innlandet og en god del i radio og TV i forskjellige sammenheng. Som tidligere år har vi samarbeidet i enkelte saker med Verdens Naturfond, Norges Naturvernforbund, og Norsk Zoologisk Forening.

I skytefeltsaken i Åmot har lite skjedd siden sist, grunnet påvente av div. utredninger fra forskjellige instanser. En større aktivitet bør settes i gang i nær fremtid.

Også i år har vi utlovet dusør på 6000,- (5000,- i fjor) til den som finner sporrekke på vårsnø i Vassfaret-området. Div. media har vært opptatt av denne dusøren som heller ikke i år har gitt resultater. Som antatt virker det som at bjørnen er borte fra disse områdene.

Igen en stor takk til alle våre medlemmer som bidrar med sitt medlemskap og ytterligere bidrag til foreningens arbeid. Et arbeid som vi tror vil fortsette med samme høye aktivitet i kommende periode.

Kongsvoll, 28.05.94

styret

ÅRSMØTE I FORENINGEN VÅRE ROVDYR 28. MAI 1994

KONGSVOLL FJELLSTUE, DOVRE

REFERAT

Årsmøtet startet noe forsinket kl 16.00.

1. Morten Ree ble valgt til ordstyrer. Referent: Yngve Kvebæk.
2. Innkalling og dagsorden godkjent. Leder Morten Bilet beklaget forøvrig sterkt at en rekke medlemmer hadde fått innkallingen altfor sent.
3. Årsmeldingen vedtatt uten kommentarer. Lederen orienterte deretter noe mer utførlig om en rekke saker gjennom foreningsåret.
4. Regnskapet ble gjennomgått og godkjent uten kommentarer.
5. Kontingentnivået for 1995.
Diskusjonen munnet ut i vedtak om ingen endring - hovedsaklig begrunnet med foreningens tilfredsstillende økonomi.
6. Valg.
Valgkomiteens representant gjorde rede for komiteens innstilling. Jon Bekken og Burny Iversen hadde frasagt seg gjenvalg. Tredje og siste styremedlem på valg var Geir Sjøli som var villig til gjenvalg. Nye kandidater til ledige styreverv var Stig Anderson (opptrykk fra varaplass) og Knut Eie. Nye kandidater på varaplass var Torger Hagen og Morten Ree. Astrid Haagensen hadde frasagt seg gjenvalg. Øvrige varamedlemmer var villig til gjenvalg. Det fremkom ingen innsigelser og innstillingen var dermed vedtatt.

Styret får dermed følgende sammensetning neste foreningsår:

Morten Bilet
Stig Anderson
Geir Sjøli
Knut Eie

Per Kristian Stokke
Hilde Aaseth
Yngve Kvebæk

Styret konstituerer seg selv på første styremøte.

Vararepresentanter:

Paul Granberg
Ragnhild Eklid Grendal

Morten Ree
Torger Hagen

Sammensetningen av valgkomiteen forble uendret.

Ved valg på revisor ble vår avgåtte kasserer Jon Bekken foreslått. Imidlertid kan dette medføre visse inhabilitetsproblemer ved førstkomende revisjon. Styret vil forespørre revisor for 1993 om også å revidere regnskapet for inneværende år, eventuelt i samarbeid med Jon.

7. Eventuelt.

- a. Sekretæren redegjorde for en forslag om strukturendring av organisasjonen med regionleder i enkelte landsdeler. Dette krever trolig vedtektsendring hvilket vil bli gjenstand for drøfting fram til neste årsmøte. Dersom endring blir nødvendig vil dette bli fremlagt for neste årsmøte sammen med forslaget til strukturendring. Foreliggende forslag ble derfor presentert som en prøveordning inntil neste årsmøte, og årsmøtet ble anmodet om aksept for å utprøving av ordningen. Forslaget ble godt mottatt og aksept innvilget med enkelte formelle kommentarer angående instrukteteksten for regionlederne, som uansett vil være nødvendig å se nærmere over før neste årsmøte. Årsmøtet la bl a særlig vekt på muligheten for slike representanter til å behandle regionale saker styret ikke makter å følge opp. Regionlederen skal operere relativt selvstendig innenfor rammen av styrets fullmakter, og fungere som styrets forlengede arm.
- b. Styremedlem Geir Sjøli er i ferd med å bygge opp et lite mottak for syk/skadet rovfugl - fortrinnsvis arter i utsatte kategorier. Han har allerede mottatt økonomisk støtte fra uavhengige fondsmidler. Det fremkom et spørsmål om foreningen burde engasjere seg og drive mottaket i sin regi dersom Geir var villig til dette. Det var han og årsmøtet hadde ingen vesentlige innvendinger - ordningen kunne snarere være positiv i pedagogisk henseende og gi god signaleffekt. En forutsetning er likevel at driften inntil videre drives på et rimelig beskjedent nivå som en prøveordning, i alle fall inntil formell beslutning kan fattes på neste årsmøte.
- c. Wemunn Aabø ønsket en endring av tidsskriftet, og demonstrerte noen grunnleggende lay-outmessige teknikker med bakgrunn i sin yrkeserfaring for å gjøre bladet mer leservennlig og kunne utnytte plassen bedre. Styret vil se nærmere på mulighetene.

Etter at årsmøtets formelle del ble hevet kl 18.30, ble kveldens foredragsholdere presentert, Arild Landa fra NINA og Jan Ove Scheie fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, som etter bevertningen redegjorde utførlig for forekomsten av store rovdyr i denne delen av landet med spesiell vekt på jerv. Det hører med at påfølgende dag ble viet en forfriskende fjelltur i jervens rike.

Oslo 8. juni 1994

Yngve Kvebæk

Referent

En oppsummering av ulvens situasjon i deler av artens utbredelsesområder

Resultater framlagt på det internasjonale ulvesymposiet under sammenkomsten til IUCN-Wolf Specialist Group i Leon, Nordvest-Spania 19.-23.10.1993 og de siste statusrapporter fra andre land hvor arten eksisterer

Av **Viggo Ree***

Under det internasjonale ulvesymposiet i Leon i Nordvest-Spania 19.-23.10.1993 deltok representanter fra hele 17 land i tre verdensdeler. De fleste nasjonenes representanter la fram resultater av ulike studier, prosjekter og ulvearbeid i hjemlandene, og sammen med opplysningene i symposiebokens sammendrag representerte dette en meget omfattende oversikt over bl.a. artens status i store deler av utbredelsesområdene. I forrige nummer av *Våre Rovdyr* ble foredragene til de tre skandinaviske deltagerne (Anders Bjärvall, Viggo Ree og Petter Wabakken) omtalt. I tillegg ble det referert til Erik Zimens foredrag om domestiseringen av ulven, og de interessante ulvestudiene til spanjolen Luis Mariano Barrientos i Castilla og Leon ble også omtalt i et eget kapittel. I denne artikkelen oppsummeres en del av de øvrige foredragene under symposiet, spesielt med tanke på å gi leserne en best mulig oversikt over ulvens status i ulike deler av verden. I tillegg har undertegnede tatt med noe materiale som nylig er publisert i forskjellige tidsskrifter, og jeg har dessuten fått enkelte opplysninger fra tyskeren Günther Bloch - også en av deltagerne under Leon-sammenkomsten.

Ulven i Finland

Fra Finland skulle Erkki Pulliainen ha kommet. Han er den fremste finske ulveforsker, og sitter dessuten i landets nasjonalforsamling.

---

*Samtlige fotografier er tatt av artikkelforfatteren

Pulliainen dukket beklageligvis ikke opp, men et abstract i symposieboken forteller om hans planlagte foredrag om ulven i sitt hjemland. Da den finske jaktloven av 1962 ble satt ut i livet, ble ulven klassifisert som et skadedyr. Arten skulle derfor utrykkes, og en meget intensiv jakt ble gjennomført i årene som fulgte og helt fram til 1993. Denne avskytningspolitikken var så omfattende og effektiv at den finske ulveforekomsten raskt ble fullstendig avhengig av innvandrende dyr østfra. I 1993 vedtok finske myndigheter en ny viltlov der ulven har fått status som en jaktbar viltart som skal forvaltes på grunnlag av prinsippet om bærekraftig beskatning. Data om grensekryssinger i øst - russiske ulver som beveger seg vestover og inn i Finland - viser regelmessige fluktuasjoner med toppregistreringer hvert syvende år. De fleste ulvene i Finland er slike innvandrende grensedyr med tilhold i de østligste delene av landet, og i 1993 ble det anslått at det totalt var rundt 100 ulver på finsk jord. Det gjenstår å se om den endrete status for ulven i Finland vil innvirke på situasjonen for de få dyrene i Skandinavia. I tidsskriftet *Wolf Magazin - herbst/winter 1993/94*, kan man også lese en av Pulliainens artikler om arten i hjemlandet (s. 23-24: "Ab 1. August 1993 positive Veränderungen für den Wolf in Finnland").

Ulvetispes til Edvin Thorson på Langedrag i Numedal fotografert i februar 1984. Hun og hannulven var født i Skånes Djurpark i 1980, og ble hele 14 år gamle. To av besteforeldrene var valper tatt i et hi i Finland. I sommer fikk Thorson to nye dyr, en to år gammel tise fra Kristiansand Dyrepark og en ettårig hannulv fra Lycksele Djurpark.

Situasjonen i Mellom- og Øst-Europa

Polen

Et sentralt land i europeisk ulvesammenheng er Polen, som i Leon var representert med Boguslaw Bobek. Han er medlem i den internasjonale ulvespesialistgruppen, og kunne i sitt foredrag fortelle om svært interessante endringer i artens status i hjemlandet. I 1935 var det rundt 1000 ulver i Polen. På grunn av konflikter med næringsinteressene ble det i 1951 satt i gang en omfattende bekjempelse av arten. Dette førte til en markert tilbakegang, og på 1970-tallet var det bare omlag 100 dyr igjen. I 1976 fikk ulven status som jaktbar viltart i Polen, og antallet begynte etter hvert å øke. I 1987 regnet man med at det igjen var rundt 1000 individer i landet.

Landets viktigste ulveområder er i Karpatene i sør og i de store skogarealene i nordøst. Dessuten finnes det en egen populasjon i den sørlige delen av Øst-Polen. Dette dreier seg om provinsene Lublin og Zamosc, og en felles bestand med Ukraina. Økningen etter 1976 førte til at utvandrende dyr har spredt seg mot nordvest fra fjellområdene i sør, og mot vest fra de flate skogtraktene i nordøst. To store europeiske ulvepopulasjoner har derfor nylig møtt hverandre i Vest-Polen. Denne fjerde og nyetablerte bestanden i Gorzów-provinsen ligger nær grensen til Øst-Tyskland. Det offisielle tallet på ulv i Polen i 1993 var 850-900 dyr, og avskytingen de siste årene har ligget på 100-130 individer pr. sesong.

Gjennomsnittlig størrelse på den polske ulveflokken er beregnet til 3,6 dyr. De største individene er skogulvene i nordøst, mens fjellulvene i Karpatene er de med lavest gjennomsnittsvekt. Hovedføden er hjortedyr, som utgjør omlag 80% av dietten. Deretter kommer villsvin og husdyr. Det årlige antall ulvedrepte sau ligger på kun ca. 500 dyr. Dette betyr at hver polske ulv årlig tar omlag en halv sau. Kanskje polakkene tar vare på husdyrene sine på en mer profesjonell måte enn i Norge? Skader på storfe er ikke registrert de siste årene.

En annen kjent polsk ulveforsker er Henryk Okarma. Han har bl.a. skrevet boken *Wilk - monografia przyrodniczo-łowiecka* - en monografi om den polske ulven. Denne ble utgitt i 1992 på polsk, men inkluderer et 6-siders engelsk sammendrag bakerst i boken. Dessuten er det inkludert et stort antall figurer, tabeller, tegninger og fotografier. I 1990 ble det offisielle tallet på ulv i landet utregnet til mer enn 900 individer. Det er i denne sammenheng interessant å merke seg at Okarma skriver at dette bestandstallet er betydelig overestimert. Selv mener han at det trolig var under 600 dyr i Polen dette året.

Okarma var ikke i Leon, men deltok på ulvesymposiet i Liege i Belgia

i mai 1993 (se *Våre Rovdyr* nr. 2-1993). Et mer lett-tilgjengelig arbeid fra Okarma er hans artikkel i *Biological Conservation* 66 (1993) (s.153-158: "Status and management of the wolf in Poland"). Her refereres bl.a. til ulvens predasjon på ville klovdyr i hans hjemdistrikt Bialowieza i Nordøst-Polen. Hjort utgjør det desidert viktigste byttedyret, deretter følger rådyr, villsvin og elg. Jaktseasonen for ulv i Polen strekker seg fra august til mars. Okarma vurderer den som en truet art i Polen i dag, og skriver at det for tiden arbeides for et bedre vern av ulven i landet. Målet er i første omgang å få redusert jaktseasonen fra 8 (august - mars) til 4 måneder (november - februar), og dessuten få etablert fullt vern i de delene av landet med laveste tettheter - og på sikt også i hele Polen. Et viktig skritt i riktig retning fant sted i 1992, da ulven ble totalfredet i Poznan-provinsen i Vest-Polen.

Tyskland

Dyr fra den nyetablerte ulvebestanden i Vest-Polen har de siste årene spredt seg vestover, og arten har nylig kommet inn i Brandenburg i Øst-Tyskland. I mai 1991 var den første tyske ulveynglingen på 150 år et faktum. Denne flokken forsvant senere, men det er forventet at arten etter hvert vil få fotteste i denne delen av landet etter hvert som flere dyr vandrer inn fra Polen. Det var Christoph Promberger som brakte informasjon om ulvens comeback i Tyskland. Han er dessuten sekretær i The European Wolf Network, en sammenslutning av forskere fra 19 europeiske land som arbeider med bevarings- og forvaltningsstrategi for arten i vår verdensdel.

I Tyskland regner man nå med at ulven i løpet av dette og det neste decennium vil reetablere seg i landet via tre innvandringsveier. I tillegg til spredningen fra Vest-Polen inn i Brandenburg forventes det at dyr etter hvert kommer inn fra Tsjeckia til skogområdene i Øst-Bayern. Dessuten er det nå kun et spørsmål om tid før ulven vandrer inn i Sveits fra Italia, og med en forventet reetablering av ulv i den vestlige delen av Alpene er veien ikke lang til potensielle ulveområder i Schwarzwald i Sørvest-Tyskland. Alle disse delene av landet har store skogarealer med svært høye tettheter av både hjort, dåhjort, rådyr og villsvin.

Våren 1993 tok Munich (München) Wildlife Society initiativet til en omfattende PR-kampanje for ulven. Dette resulterte i over 400 publiserte artikler om arten i tyske aviser og tidsskrifter, og så og si alle var positive i forhold til ulvens tilbakekomst til landet.

Günther Bloch representerer den tyske "Gesellschaft zum Schutz der Wölfe" (Foreningen for vern av ulven). I Leon snakket han om sitt spesialfelt; gjeterhunder som vern for tambuskap. Bloch driver forøvrig hundekennel i hjemlandet, men er stadig på farten i andre land der han er involvert i ulike typer arbeid med ulv. Spesielt har han tilbrakt mange

feltesonger i Sørvest-Kanada, og han er også engasjert i et nylig igangsatt forskningsprosjekt på ulv i Slovakia. De gamle eurasiatiske hunderasene som er blitt alet opp for å ta hånd om sau og andre husdyr er blitt prøvet med suksess i USA. Studiene viser at disse gjeterhundene effektivt verner buskap mot prærieulv og andre hunder, og i Minnesota forsvarer de storfe mot ulv. Under ekskursjonen i De kantabriske fjell var Bloch alltid på utkikk etter gjeterhunder, og enhver spansk mastiff ble omhyggelig fotografert. Bloch burde være en interessant person å få til Norge for å fortelle norske saueiere litt nærmere om sitt spesialarbeid med disse hundene. Men kjenner jeg de norske landbruksorganisasjonene rett er det vel heller tvilsomt om bedre vern av den norske sauene i utmark vil påkalle noe særlig engasjement.

Våren 1994 kunne Bloch over telefonen berette at en stor hannulv i første uke av april hadde dukket opp i Hessen i Vest-Tyskland. Dette var første ulv på vesttysk jord på omlag 150 år. Man vet ikke hvor dyret kom i fra, men det mest nærliggende er at den har vandret inn fra Tsjekia. Etter noen uker ble den borte fra området. Fra Brandenburg har det jevnlig kommet meldinger om ulv i løpet av 1994, og et samlet tall på ca. 5 dyr har vært antydnet. På ettersommeren i år ble en ulv skutt i området av en jeger som trodde han hadde skutt en hund. Ulven er nå totalfredet i Tyskland, og det vil bli straffesak av den ulovlige fellingene. En forvaltningsplan for ulven i Brandenburg er nylig utarbeidet, og vil bli offentliggjort med det første.

Tsjekia

Tsjekia har ingen fast forekomst av ulv, men streifindivider fra i første rekke Slovakia forekommer regelmessig. Arten er totalfredet i landet, men de siste rapportene antyder at det for tiden er under 5 individer innenfor grensene (*New Scientist* 2.4.1994, s. 19-21: "Who's afraid of the wandering wolf?" av R. Piechocki).

Slovakia

Ulvene i Slovakia lever hovedsakelig i kulturlandskapet og skogpartiene i høyereliggende områder nord og øst i landet. Her munner den nordvestlige delen av Karpatene ut med Tatrafjellene og Små-Karpatene lengst i vest. Slovakia er på litt under 50.000 km², hvilket vil si et land noe mindre enn Oppland og Hedmark fylker tilsammen. Her finnes i dag over 300 ulver, og dessuten rundt 700 bjørner og ca. 500 gauper!

Ulvebestanden i Slovakia har vokst jevnt de siste tiårene, noe fellingsstatistikkene viser. I årene 1954-62 ble det felt 12-70 dyr pr. sesong, mens tallene for perioden 1968-72 lå på rundt 30 individer pr. år. Etter 1981 har den årlige avskytingen vært på 71-131 ulver. Arten er

for tiden jaktbar mellom 15. september og 1. mars. På 1970-tallet var over 97% av alle drepte dyr fra Øst-Slovakia, mens det for tiåret etter fordelte seg på ca. 83% i den østligste delen og ca. 15% i de sentrale deler av landet. Streifdyr blir også skutt helt vest i Slovakia. I 1989 ble ulven totalfredet i Tatra nasjonalpark.

I 1994 startet et større forskningsprosjekt på ulv i Slovakia. Prosjektet, som skal pågå i 5 år, blir ledet av Paul Paquet fra Kanada i samarbeid med et slovakisk forskningsinstitutt (*Notat fra Gesellschaft zum Schutz der Wölfe*, 23 s.: "Feld-Forschungsprojekt am Wolf (*Canis lupus*) in der Slowakei"). Den tyske ulveforeningen med Günther Bloch i spissen er ansvarlig for mesteparten av feltarbeidet, og de har også bidratt med økonomiske midler. Studieområdet er skogarealene i Bardejov-distriktet i Nordøst-Slovakia (grenser til Polen). På forsommeren i år kunne Günther Bloch over telefonen begeistret fortelle at den første ulven var fanget for telemetristudier, og de regnet med å få satt radiohalsbånd på flere dyr i løpet av 1994. Undersøkelsene så langt hadde vist at villsvin var viktigste byttedyr i dette området, og denne arten representerte 66% av kløvdyrføden. Deretter fulgte rådyr med 27%, mens hjort utgjorde resten.

Ungarn

Det er kjent at ulven også har vært på frammarsj i Ungarn, og arten finnes nå både nord og sør i landet. Fra Øst-Slovakia har det de siste 7-10 årene vandret dyr inn i Zemplener-fjellene i Nordøst-Ungarn, men denne lille populasjonen har blitt utsatt for sterkt jaktpress fra jegere - til tross for at arten er fredet i landet. Det totale antall ulv i Ungarn er estimert til noe under 50 individer (*New Scientist* 2.4.1994, s. 19-21).

Romania

Ingen ungare var representert på symposiet i Leon, men fra nabolandet Romania deltok Ovidiu Ionescu, som er rumensk representant i den internasjonale ulvespesialistgruppen. Dette er utvilsomt et av de viktigste ulvelandene i Europa. Våren 1993 ble den rumenske bestanden anslått til rundt 2500 dyr. Arten kan jaktes hele året, men i 1993 tiltrådte Romania Bern-konvensjonen, og nye jaktregler er nå under utarbeidelse. Dette vil føre til at ulven i framtiden vil bli forvaltet på en bedre måte. Jakt sesongen vil bli begrenset til høst og vinter, og etterstrebelen vil kun bli tillatt med gevær. Under jaktåret 1991-92 ble det skutt 824 ulver i Romania, og for sesongen 1992-93 var tallet 657. Til sammenligning kan nevnes at det høyeste antall drepte ulver i landet var i 1959, da omlag 3600 dyr ble avlivet.

Romania er et land med mye urørt natur. Store skogområder gjennom hele Karpatene er fortsatt så og si uten hogstingrep og skogsbilveier.

Her er det høye tettheter av en rekke viltarter, og rådyr, hjort, villsvin, hare og til dels gemse er ulvens viktigste byttedyr. Studier av artens fødevalg i 1991 viste at bare 28% av byttedyrene var husdyr. Dette dreiet seg i første rekke om sau og hund. I årene 1954-67 utgjorde husdyrene 74% av næringsartene.

Ovidiu Ionescu fortalte utenom forelesningene at Romania også hadde en meget stor bestand av bjørn. Man kjenner jo til den tidligere statsleders store interesse for bjørnejakt, og at han kunne skyte opp til 30 dyr på en dag på åte. Ionescu mente at det var rundt 6000 bjørn i landet, og at bestanden var redusert fra 7500 for kort tid tilbake. Det var flere som stilte seg noe tvilende til disse høye tallene, men at Romania har en meget høy bjørnetetthet er det liten tvil om. Ionescu fortalte bl.a. om en drivjakt på hare han hadde vært med på for kort tid siden. Denne foregikk i en dal der det på høsten samler seg en del bjørn for å spise epler. Mens jakten foregikk hadde det sittet folk ved et lite pass i enden av dalen, og tellet dyrene som ble skremt ut. Da drivet var over hadde 62 bjørner passert tellepunktet! Det dobbelte av hele den norske bestanden observert under en enkelt harejakt! Bjørnejakt for tilreisende jegere representerer i dag en inntektskilde for Romania. Disse midlene blir bl.a. benyttet til å forvalte naturområdene i landet.

I 1994 startet et arbeid med bl.a. telemetristudier av ulv i Romania, en undersøkelse ledet av tyskeren Cristoph Promberger. På ettersommeren i år fikk jeg opplyst fra München at det første dyret nylig var fanget og påsatt radiohalsbånd, og at prosjektet så langt så meget lovende ut.

Utviklingen i Sør-Europa

Italia

En av Europas mest kjente ulveforskere er italieneren Luigi Boitani. Han var den første som startet med radiotelemetri på ulv i vår verdensdel. Sammen med amerikaneren David Mech og tyskeren Erik Zimen fanget de de første ulvene for telemetristudier i Abruzzi øst for Roma i 1974. De tre er medlemmer av den internasjonale ulvespesialistgruppen, og alle var til stede under Leon-symposiet. Dette viktige pionerarbeidet førte til en bedre forvaltning av arten i Italia, og det har vært registrert en gledelig økning av bestanden i løpet av disse 20 årene. Totalt lever det i dag 350-400 ulver i landet. Arten har i denne perioden også kommet tilbake til gamle ulveområder. Spesielt interessant er det at reetableringen også har skjedd i Nord-Italia. De siste årene har ulver vandret nordover, og arten finnes nå i Alpene lengst nordvest i landet. Det er herfra man nå forventer at dyr skal spre seg inn i Sveits.

Voksen hannulv fotografert i zoologisk hage i Roma, Italia våren 1987.

Redusert menneskelig bosetting på landsbygden og voksende bestander av ville byttedyrarter er de viktigste årsakene til ulvens framgang i Italia. Samtidig har økt informasjon og mer økologisk bevissthet blant befolkningen ført til bedre forståelse for ulven og dens leveområder. Men fortsatt blir mange dyr drept ulovlig og ved ulykker. Arten lever for en stor del i det italienske kulturlandskapet, hvor den er omgitt av mennesker på alle hold. Ulvene i skogområdene rett nord for Roma kommer eksempelvis inn i hovedstadens gater nattetid og søker føde på søppelplassene. Det er også viktig å huske på at majoriteten av bestanden lever mer eller mindre isolert i den sørlige delen av en lang halvøy, og spørsmålet om genetisk utarming opptar fortsatt de italienske forskerne. Et annet problemet for ulven i Italia er de omlag 70.000 ville hundene i landet. Mange av disse konkurrerer med ulvene om leveområder og føde, og hybridisering forekommer.

Boitanis landsmann Paolo Ciucci holdt også et svært interessant foredrag om arbeidet med de italienske ulvene. Begge har tilbrakt mye tid med studier i Nord-Amerika, og brakt denne kunnskapen med seg inn i den omfattende forskningen i hjemlandet. Et eget foredrag med tilbakeblikk på 20 års erfaringer og med perspektiver for framtiden understreket spesielt betydningen av et høyt nivå på både forskningen og informasjonen til myndigheter og befolkning for å oppnå bedre og mer profesjonell forvaltning av ulven i Italia.

Frankrike

Ulvens tilbakekomst i Nord-Italia har ført til at dyr allerede har vandret inn i Frankrike, et land hvor arten har vært utryddet siden starten på siste verdenskrig. I 1993 ble 3 ulver, hvorav et territorielt par, påvist i Mercantour nasjonalpark i De franske alper (Sea Alps). Franske biologer regner med at den første ynglingen vil finne sted i 1994 (*Animals 127 (January/February 1994)*, s. 8-13: Endangered in Europe: "The Big, "Bad" Wolf" av L. E. Eyck, *Science & Vie*, no 918, mars 1994, s. 90-91: "Le retour des loups" av P. D. Dubrana). Günther Bloch nevnte at den franske flokken våren 1994 inkluderte ca. 5 dyr.

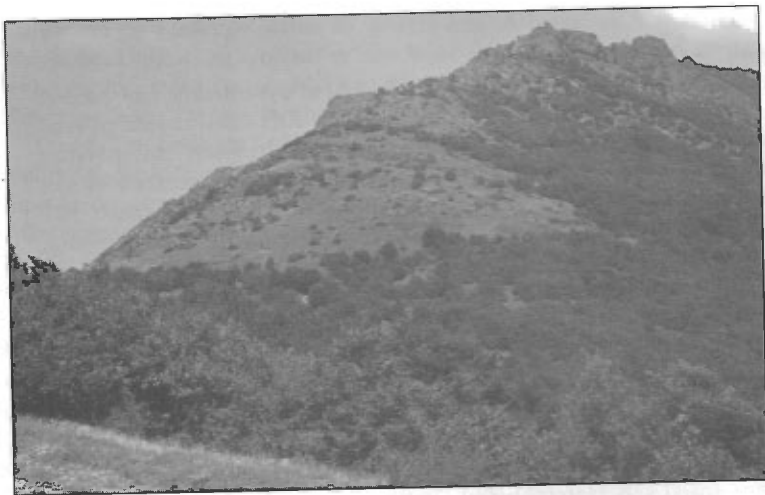
Kroatia og det tidligere Jugoslavia

I mange år har det vært snakk om de store forekomstene av ulv i Jugoslavia. Bestandstall på flere tusen dyr har versert, men opplysningene baserer seg på et tilsynelatende spinkelt datagrunnlag. I en rapport fra IUGB (International Union of Game Biologists) i 1979 er anslaget 4000 jugoslaviske ulver. Etter nasjonens oppsplitting og omfattende krigshandlinger er det åpenbart enda vanskeligere å få innsikt i ulvens situasjon i denne delen av Balkan.

Under sammenkomsten i Leon deltok Djuro Huber fra Kroatia. Han presenterte resultater av et omfattende registreringsarbeid i landet. Arten var tidligere utbredt over hele Kroatia, men finnes i dag kun i de skogklede fjellområdene i Gorski kotar og Lika øst for Adriaterhavet. Dette representerer den sørligste tredelen av landet. Ulven i Kroatia har ingen beskyttelse, og dyr blir drept året rundt med skytevåpen, feller, snarer og gift, selv om sistnevnte bekjempelsesmetode ble forbudt i 1972. Den omfattende forfølgelsen går klart fram av statistikkene. I perioden 1955-77 ble det gjennomsnittlig drept 147 ulver hvert år. Dette tallet var sunket til 90 for årene 1983-93. Men tilbakegangen har vært dramatisk de siste årene, og Huber anslo bestanden i 1993 til bare 30-50 dyr i hele landet. Det arbeides for tiden med en ny kroatisk jaktlov, og her vil det bli foreslått å begrense jakten til oktober - februar. I tillegg tas det sikte på å oppheve skuddpremieordningene. Med en så redusert bestand ville det mest fornuftige være å totalfredre arten, men dette synes lite realistisk i øyeblikket. En fersk holdningsundersøkelse viste at 27% av befolkningen i Kroatia ønsker totalfredning av ulven, mens bare 8% ville ha den utryddet. For ulven var det imidlertid positivt at gaupa nå hadde passert den på listen over skadedyr (rank of pests) i landet. Blant rovdyrene er imidlertid fortsatt bjørnen den mest upopulære i henhold til undersøkelser i 1987 og 1993. Rundt 400 bjørner finnes fortsatt i Kroatia.

Ulvens viktigste byttedyr i Kroatia er rådyr, hjort, villsvin og hare. Blant husdyrene topper hund skadestatistikken, også dyr i bånd. Deretter

Parti fra ulvetrakter sør for Titov Veles i de sentrale deler av Makedonia. Bildet ble tatt den 6.8.1973.

følger sau, storfe, geit og gris.

Under oppholdet i Leon hadde jeg flere samtaler med Huber, og jeg fikk diverse opplysninger om ulvens situasjon i det tidligere Jugoslavia. I Slovenia lever det i dag anslagsvis 15-20 ulver, hvorav flere er felles dyr med Kroatia. Den største bestanden finnes i Bosnia-Hercegovina. Her er det store skogområder i fjelltraktene, og gode betingelser for ulv. Bestanden ble anslått til rundt 400 dyr i 1986. Krigen i landet med ulike ødeleggelser av viktige naturområder og nasjonalparker, bl.a. nedhogging og brenning av skog og ukontrollert nedskyting av viltbestandene, har utvilsomt også redusert ulveforekomsten her. Huber gjettet på at det kunne være omtrent like mange ulv i Serbia, Montenegro og Makedonia tilsammen som i Bosnia-Hercegovina. Spesielt var det en del dyr i grensetraktene mot Bulgaria. Men heller ikke i disse tre landene har ulven noen form for beskyttelse, så det er god grunn til å tro at arten de siste årene har gått sterkt tilbake over størstedelen av det tidligere Jugoslavia. Totalbestanden som i 1979 ble anslått til 4000 dyr, og som i følge Huber kanskje var et dobbelt så høyt tall i forhold til den virkelige situasjonen, er nå trolig på bare noen få hundre dyr. Dette betyr at det tidligere Jugoslavia trolig er den delen av Europa hvor ulven har det mest problematisk for tiden. En fokusering på artens vanskelige situasjon i dette området fortøner seg imidlertid som ganske uvesentlig når man ser de ufattelige lidelser menneskene i disse landene er utsatt for i dag.

Hellas

Den greske representanten kom beklageligvis ikke til symposiet i Leon. Det har lenge kommet meldinger om høye bestandstall i Hellas, og landet har vært oppfattet som en av de viktigste ulvenasjonene i vår verdensdel. I deler av Hellas er det kupert terreng med eviggrønne løvskoger, områder som åpenbart gir arten godt skjul. På 1970-tallet ble det opplyst at det årlige antall skutte ulver lå på rundt 700 individer, og totalbestanden ble estimert til ca. 2000 dyr. Mye tyder på at de greske ulvene har gått dramatisk tilbake de siste årene. Hensynsløs forfølgelse med våpen, gift og fangstredskaper pågår fortsatt, og arten har fortsatt intet vern i landet. Men det er sparsomt med eksakte opplysninger om både fellingsstatistikker, skadeomfang på husdyr og byttedyrforekomster. De siste estimatene som The European Wolf Network opererer med er 300-500 individer totalt i Hellas (*New Scientist* 2.4.1994, s. 19-21), mens Günther Bloch antyder at det maksimalt er omlag 200 dyr tilbake. Fra nabolandet Albania foreligger det ingen opplysninger om ulvens status.

Bulgaria

I likhet med Hellas er det også sparsomt med opplysninger om ulv i

De greske ulvene lever hovedsakelig i kupert skogområder med eviggrønn eik og tett undervegetasjon. Bildet er tatt den 1.8.1973, og viser ulveterreng ved Avas Gorge i Nordøst-Hellas.

nabolandet Bulgaria. I internasjonale oversikter er det som regel ingen eller minimalt med informasjon om artens status i landet, og bestandstall foreligger ikke. Arten har ingen beskyttelse i Bulgaria, og det drives en relativt hard forfølgelse med ulike bekjempelsesmetoder. Günther Bloch antydte noen få titalls individer som bestandstall for hele landet. I de vestlige deler av landet lever det ulver i grensetraktene mot Serbia og Makedonia, men det dreier seg om relativt tynne populasjoner. I sørøst hadde det i følge Bloch nylig vandret inn 15-20 dyr fra den europeiske delen av Tyrkia. Det offisielle bestandsestimatet for Bulgaria på midten av 1970-tallet var ca. 125 individer.

Spania

Fra vertslandet Spania detok en rekke ulveforskere, og det var anledning til å høre på flere interessante foredrag. De fleste deltagerne presenterte resultatene av ulike studier i forskjellige provinser og regioner. Juan Carlos Blanco fortalte om artens utvikling i hele landet gjennom dette århundret. På 1800-tallet fantes ulven over det meste av Spania. Tilbakegangen startet i begynnelsen av dette århundret, og bestanden nådde et bunnivå på 1970-tallet. De siste årene har økt økologisk bevissthet og mer kunnskaper om ulvens biologi, ikke minst gjennom all informasjon fra fjernsynet, ført til en langt mer positive holdninger til arten. En mer konstruktiv og nyansert forvaltning overtok derfor etter mange år med hat og intensive forfølgelser. Dette førte til at arten relativt raskt vendte tilbake til deler av Spania hvor den ikke hadde vist seg på mange tiår eller områder hvor den hadde vært svært fåtallig gjennom dette århundret.

Under ulvekongressen i Belgia i mai 1993 presenterte den spanske ulveforskeren Fernando Palacios resultater fra spanske ulvestudier. Omfattende feltarbeid og kartlegging i 1987-88 viste at ulven fantes i områder som samlet utgjorde rundt 100.000 km² - eller ca. en femdel av Spania. De viktigste ulvetraktene ligger i den nordvestlige delen av landet - fra Galicia i vest til de vestligste delene av Alava, La Rioja og Soria i øst, og med sørgrensen lengst vest i Salamanca og en liten del av det nordligste Extremadura. I dette området lever over 95% av de spanske ulvene. Omlag halvparten av dyrene finnes i Galicia, Leon og Zamora. De største tetthetene er påvist i Zamora og i de sentrale deler av Palencia med tilstøtende områder i Leon i vest og Burgos i øst. I tillegg finnes det ulv i to andre områder i Spania. I de vestligste delene av Extremadura er det en liten bestand i grensetraktene mot de sentrale delene av Portugal, og i Sierra Morena er det ulv i to mindre fjellområder.

Totalt er det 1500-2000 ulv i Spania i dag. Estimattutregningene for 1988 endte opp med 1470-2058 individer - hvorav i alt 294

Parti fra viktig ulvebiotop i Somiedo nasjonalpark i De kantabriske fjell. Bildet er tatt under IUCN-Wolf Specialist Groups ekskursjon den 23.10.1993.

reproduserende par. Spania er således det landet i Vest-Europa som har mest ulv, og dette representerer internasjonale forpliktelser i tilknytning til forvaltningen. I 1987 var det offisielle tallet på drepte ulver 309. I tillegg kommer mørketall i forbindelse med ulovlig forfølgelse. Den årlige beskatningen ligger trolig på rundt 500 individer, i følge de spanske biologene. Ulveforvaltningen i landet er nyansert, med totalfredning av marginale og isolerte bestander med få reproduserende par, sesongjakt i andre deler av artens utbredelse - og bort i mot intensiv forfølgelse gjennom store deler av året i områdene med størst konflikter.

Ulvenes viktigste føde i Spania er ville klovdyr og husdyr. De hyppigst predaterte klovdyrartene er hjortedyr (hjort og rådyr) og villsvin. Husdyr utgjør en mindre prosentvis andel av næringen i Spania enn hva som er tilfelle i f.eks. Portugal og Italia. Sau og geit er de vanligst avlivete artene, men ulvene tar også storfe, hester og esler i enkelte områder. En meget vesentlig næringskilde fra husdyrholdet er åtsler og slakteavfall. Hele 77% av husdyrskadene finner sted i fjelltraktene, hvor bare 20% av de spanske ulvene lever. Dette skyldes at driftsformen i husdyrnæringen i disse områdene er noe annerledes enn i lavlandet. De mest omfattende husdyrskadene er i De kantabriske fjell. I 1988 ble det utbetalt en million US\$ i skadeerstatninger, hvilket vil si at hver ulv kostet det spanske samfunnet omlag 500 US\$ dette året. Til sammenligning kan nevnes at tilsvarende sum i Italia er ca. 2000 US\$.

Iberisk ulv *Canis lupus signatus* i vinterpels. Bildet er tatt under kontrollerte forhold i Spania i januar 1977.

Iberisk ulv i sommerpels. Bildet er tatt under kontrollerte forhold i Spania i juli 1978.

Luis Llana har studert ulven i Asturias, en av regionene lengst mot nord i landet. Her finnes arten i fjelltraktene i den sørlige delen av området. Han presenterte resultater fra studier i perioden 1986-91. Det ble gjennomsnittlig funnet 18 ynglende par pr. år. Til tross for at ulvene i Asturias kun utgjør omlag 6% av den spanske bestanden, topper denne regionen skadestatistikken i landet. Konfliktene med landbruksnæringen er derfor relativt store i denne delen av Spania. Interessant er det å merke seg at mange av husdyrholderne i Asturias tror at ulvene er utsatt - et ikke helt ukjent fenomen også i hjemlige trakter!

Galicia er den store regionen nord for Portugal. Her finnes omlag 100 reproduserende par med tilsammen 500-700 ulver. Dette utgjør ca. 35% av den spanske bestanden. Under symposiet ble det lagt fram materiale fra studier i Pontevedra, som er den sørvestligste provinsen i Galicia. I årene 1990 og 1991 ble det funnet henholdsvis 5 og 8 ynglende par, og den samlede bestanden ble vurdert til 65 og 91 dyr. Etter en ulvetom periode på over 20 år dukket de første dyrene opp i Euskadi (Baskerland) i 1984. De første årene var ulveaktiviteten sporadisk, men fra begynnelsen av 1987 ble opptreden mer regelmessig. Materiale fra studier i Alava-fjellene og Viscaya ble presentert på symposiet.

Spreid i det åpne jordbrukslandskapet i Leon ligger det mindre eikeskoger. Ulvene bruker disse områdene med tett vegetasjon som hiplasser og hvile- og skjulesteder på dagtid. Bildet er tatt den 24.10.1993.

Den spanske ulveforskeren Luis Mariano Barrientos (til venstre) sammen med en kollega i ulveterranget i jordbrukslandskapet i Leon den 22.10.1993.

Arrangørpersonene Vilà og Castroviejo presenterte sammen med Vicente Urios resultater av telemetristudier. Disse viser at de spanske ulvene er langt mer nattaktive enn sine artsfrender i f.eks. Nord-Amerika - et resultat av tusener av år med tilpasning til menneskelige aktiviteter og tilstedeværelse i de nærmeste omgivelser. Pelsen hos de spanske ulvene framviser liten variasjon, og fungerer som effektiv kamuflasje. Størst døgnaktivitet ble registrert i skumrings- og daggrytimene. Over 40% av natten ble brukt til betydelige forflytninger. Omlag 85% av dagtiden ble tilbrakt i ro i tett skog. De resterende 15% med aktiviteter omfattet sjelden forflytninger.

Når det gjelder undersøkelsene til den spanske ulveforskeren Luis Mariano Barrientos i jordbruksområdene i Castilla og Leon vises det til forrige nummer av *Våre Rovdyr*, der disse arbeidene fikk en spesiell omtale.

Portugal

Francisco Petrucci-Fonseca fra Portugal leder "Prosjekt Signatus", og tok sin doktorgrad på dette arbeidet. Den iberiske ulven, som gjennomsnittlig er noe mindre enn sine artsfrender lenger nord i Europa, har en relativt mørk og okerrødlig drakt, og er utskilt som en egen underart - *Canis lupus signatus*. Denne underarten har således gitt det portugisiske ulveprosjektet sitt navn. Arten var utbredt over hele landet på 1800-

Parti fra en ulvebiotop i jordbruksområdene i Leon den 22.10.1993, der et par ynglet dette året. Ulvene patruljerte langs grøften mellom de to store åkerstykkene. Legg merke til at den benyttete traseen til venstre på fotografiet er så opptåkket at den danner en tydelig sti i terrenget. Når ulvene løp nede i denne grøften var det umulig å se dem fra den høyereliggende observasjonsposten i nærheten, men hver gang de beveget seg opp på kantene eksponerte de seg tydelig.

tallet, men i løpet av vårt århundre gikk bestanden dramatisk tilbake. På 1960-tallet var ulven så og si borte fra Portugal. I løpet av 1980-årene skjedde det en reetablering i den nordøstre delen av landet. Dette skyldtes innvandring av ulver fra den voksende bestanden i Nordvest-Spania.

Dagens bestandsestimat ligger på 150-200 dyr i Portugal. De siste årene er det registrert en tilbakegang i antall dyr i landet. Til tross for at arten er totalfredet, blir flere dyr skutt, forgiftet og tatt i ulike fangstredskaper hvert år. Unger blir også tatt fra hiene og avlivet. De to siste årene ble trolig minst 28 dyr drept, hvorav 19 ble bekreftet av prosjektet. "Prosjekt Signatus" har derfor satset mye på informasjon og spredning av kunnskaper om arten. Dette inkluderer utstrakt kontakt med ulike medier, møte- og foredragsvirksomhet, salg av forskjellige effekter (litteratur, T-skjorter, plakater etc.) og en vandretutstilling i bl.a. skoler. Prosjektet får dessuten betydelig støtte fra Grupo Lobo, en aktiv ulveforening som har stått sentralt i landets arbeid for vern av arten siden 1985.

En rekke forskningsprosjekter er satt ut i livet innen "Prosjekt Signatus". Alle døde ulver blir tatt vare på i vitenskapelig sammenheng (i

motsetning til hva som er tilfelle i Norge, der nesten alt fallvilt av truede rovdyrarter prioriteres som utstoppete trofeer i tavernaer, kommunehus etc.), og syke og skadete dyr blir tatt hånd om i et rehabiliteringssenter. I 1993 var det 12 ulver i 4 forskjellige inngjerdinger, hvor dyrene også reproduserte seg. Problemet med frittlevende hundepopulasjoner er også stort i Portugal, og studier av konkurranseforhold og hybridisering er også en prioritert oppgave for prosjektet. DNA-studier er også inkludert i arbeidet. Foreløpig er tre ulver utstyrt med radiohalsbånd. Resultatene av disse undersøkelsene er betegnende for ulvens situasjon i landet. En ble fulgt gjennom flere måneder inntil senderen sluttet å virke, men oppholdt seg mesteparten av tiden i Spania. En tisper med seks små valper ble drept av utlagt gift i åte. Det siste dyret ble også avlivet av mennesker, og senderen ble funnet avkuttet.

Det tidligere Sovjetunionen

Georgia

En av de tidligere sovjetiske republikkene var i Leon representert med Jason Badridze fra Georgia. Han var også til stede under kongressen i Belgia tidligere på året. Badridze har studert utviklingen i en

Jason Badridze fra Georgia (til venstre) var den eneste representanten fra det tidligere Sovjetunionen som deltok under det internasjonale ulvesymposiet i Leon. Til høyre Mary Ellen Chatwin fra Sveits, som holdt foredrag om ulike forvaltningsstrategier i tilknytning til vern av ulv. Bildet er tatt på hotellet i Leon den 23.10.1993.

hjortebestand i et reservat der ulven har gått tilbake i antall. Reduksjonen i antall ulver skjedde trolig på grunn av menneskelig forfølgelse. Hans konklusjon er at ulven i et økologisk upåvirket system sørger for en stabil hjortebestand der normal kjønnsfordeling blir opprettholdt blant byttedyrene. Han har også drevet forsøk med ulv i fangenskap som er opplært til ikke å angripe husdyr, og deretter satt ut i naturen. I Georgia er det anslagsvis 2000 ulv, men arten har ingen beskyttelse og blir fortsatt intensivt forfulgt og jaktet på.

Russland

Dessverre kom ingen forskere fra Russland, det viktigste ulvelandet i verden sammen med Kanada. Det verserer flere bestandstall for både det tidligere Sovjet og dagens Russland. I en nylig publisert artikkel av Dimitri Bibikow (*Wolf Magazin* 1/94, s. 30-31: "Wölfe in Russland") opplyses at ulvebestanden i Sovjet nådde et høydepunkt rett etter den andre verdenskrig med omlag 150.000 individer. I 1946 ble det drept 62.600 dyr, hvorav ca. 40.000 var i Russland. På slutten av 1960-tallet var de offisielle bestandsestimaterne på 60.000-70.000 ulver i Sovjet. I løpet av 1980-tallet har det igjen vært en økning i disse områdene, og selv om det i dag er knyttet stor usikkerhet til størrelsene på populasjonene regner man med at det er mellom 80.000 og 120.000 dyr i hele det tidligere Sovjet (*New Scientist* 2.4.1994, s. 19-21). I tidsskriftet *Wolf Magazin* nevnes tallene 18.000 og 30.000 som bestandsanslag over ulv i Europa inkludert den europeiske delen av Russland. Et av områdene fra den tidligere unionen med en meget stor ulvetetthet er den asiatiske republikken Kasakhstan - et land som er over 8 ganger større enn fastlands-Norge.

Litauen

Ulven er fortsatt tallrik i de baltiske land. Fra Litauen er det inkludert opplysninger om fellingsstatistikk i tidsskriftet til Gesellschaft zum Schutz der Wölfe (*Wolf Magazin Herbst/Winter 1993/94*, s. 30: "Der Wolf in Litauen" av S. Paltanavicius). Offisielle tall på drepte ulver i landet foreligger fra 1934. I årene 1934-40 ble det avlivet 112-280 dyr pr. sesong. Etter krigen var det en fellingstopp med 1723 registrerte drepte dyr. I årene som fulgte ble jakten på arten intensivert, og myndighetene betalte fellingspremier. Dette førte til tynnere bestander, og i 1955 ble 250 individer innrapportert. I 1965 ble det nådd et bunnivå med kun 34 felte ulver. I perioden 1972-92 ble det tilsammen drept 2344 dyr i landet. De siste 5 årene har det igjen vært en økning i den litauiske bestanden - med fellingsstall på henholdsvis 350, 350 og 472 drepte individer for årene 1988, 1990 og 1992.

Artens status i øvrige deler av Asia

Tyrkia

Opplysninger om ulv i Tyrkia er sparsomme. Det finnes ingen bestandsoversikter eller offisielle fellingsstatistikker, men arten er utbredt over store deler av landet. I enkelte fjellområder er det åpenbart fortsatt bra med ulv, men den har ikke noe vern og blir forfulgt og etterstrebet over hele det tyrkiske utbredelsesområdet for arten.

Israel

Heinrich Mendelssohn fra Israel dukket heller ikke opp i Leon, men hans abstract kom med i symposieboken. Til tross for den store tettheten av mennesker i dette landet, som er på størrelse med et middels stort norsk fylke, er ulven utbredt over omlag halvparten av arealet. Tre distinkte underarter finnes innenfor Israels grenser. Den mest tallrike er *Canis lupes pallipes*, en mellomstor form som dels lever i områdene av landet med vegetasjon, dels i mesteparten av Negevørkenen. Pelsen er variabel, men gjennomgående nokså lys, og det er denne underarten som er utbredt videre østover til India. Lengst i sør finnes den lyst gulbrune ørkenulven *Canis lupus arabs*. Den lever på Den arabiske halvøy og nordover til Sinaihalvøya. Dette er verdens minste ulveunderart, med en gjennomsnittsvekt på 18 kilo. Begge disse underartene er svært korthårete i forhold til ulvene vi kjenner fra våre himmelstrøk, særlig sommerpelsen.

De siste årene har det vandret inn dyr nordfra, og det finnes i dag en liten stamme av ulv lengst nord i landet, bl.a. i Øvre Galilea og Golanhøyden. Dette dreier seg om en reetablering av den eurasiatiske nominatunderarten som tidligere fantes tallrik over store deler av Nord-Israel og tilgrensete områder av Libanon og Syria. Da Israel ble egen stat i 1948 regnet man med at denne ulveforekomsten var utryddet etter lang tids bekjempelse. De siste tiårene har det av og til kommet meldinger om ulv i denne delen av landet, men først i 1992 ble et individ av nominatformen konstatert med sikkerhet (*BBC Wildlife* 2-93, s. 10: "Northern exposure" av B. Clark). I 1993 regnet man etter nærmere undersøkelser med at rundt 20 individer hadde tilhold i Nord-Israel - inkludert ungdyr fra en yngling året i forveien. Totalbestanden for hele landet er estimert til omlag 150 dyr.

Ulven i Israel ble fredet allerede i 1954. Selv om ett og annet dyr blir drept ulovlig, sørger myndighetene for en profesjonell forvaltning med effektive vernetiltak. Den jødiske befolkningen er positive til arten. Tidligere var det en utbredt ulvemotstand blant de arabiske innbyggerne, slik det var i alle land i Midtøsten, men intensive verne- og

opplysningskampanjer de siste årene har endret holdningene. I dag er påkjørsler på veiene tilsynelatende den viktigste dødsfaktoren for arten i Israel. Den tar gaseller, harer, smågnagere og hønsefugler, men mye av ulveføden er husdyrålter og etterlatenskaper på søppelplassene.

India

Fra India møtte Yadvendradev Jhala. Han hadde et meget interessant foredrag om ulvens forekomst i sitt hjemland, en presentasjon ledsaget av en rekke gode fotografier - bl.a. av ville dyr i forskjellige biotoper. Arten finnes ikke i skog, men lever i sletteland med spredt vegetasjon og i åpent jordbrukslandskap. I 1982 regnet man med at det var omlag 800 ulver i begrensede områder av India. Undersøkelser i løpet av de siste 6 årene har vist at arten er utbredt over store deler av landet, men tettheten av dyr er lav. Jhala regnet med at en totalbestand på rundt 1500 individer i dag er et mer realistisk anslag. Han mente at det ikke var for sent å redde artens overlevelse i landet, såfremt man raskt satte inn ulike vermetiltak.

Den største trusselen mot ulvene i India er ødeleggelse av biotopene, og dette fører til lavere byttedyrtettheter og knapphet på egnede hiplasser. Arten er fredet i India, men varierende konflikter mellom ulv og menneske eksisterer. Ulovlig jakt forekommer, men er ikke vanlig. I områder hvor ulven hovedsakelig ernærer seg av husdyr fant man imidlertid ikke flokker på over 4 dyr. Flokkstørrelsen der de levde av ville byttedyr var mellom 6 og 14 individer. Et særskilt forhold er at ulven i enkelte reservater primært predaterer på hjorteantilope. Denne arten har gått sterkt tilbake på grunn av hardt jaktpress, og er truet over hele utbredelsesområdet i Asia. Dette representerer spesielle utfordringer for de indiske naturforvalterne.

De indiske ulvene tilhører underarten *Canis lupus pallipes*, og har en gjennomsnittsvekt på 18-22 kilo. I områdene hvor den hovedsakelig lever av hjorteantilope er daglig kjøttinntak beregnet til 1,33 kilo pr. ulv. Yngleplassene blir gravd ut i tørre elvebanker, demninger eller revehi, men ulike typer dreneringsrør benyttes også.

Et spesielt problem tilhørerne forventet at Jhala skulle komme inn på var historiene om ulv som tar mennesker i landet. I India er det 2-3 områder med denne type konflikter, og det er en og annen sjelden gang dokumentert at barn er blitt drept. Noen av disse kan ha blitt skadet eller avlivet av f.eks. leopard eller tiger. I de tilfellene der det med sikkerhet har dreiet seg om hundedyr, har det imidlertid ikke vært mulig å få klarlagt om de involverte rovdyrene har vært hybrider mellom ulv og hund, ville hunder eller ulv. Dersom ulv er skadegjøreren kan det også dreie seg om ulv som tidligere har vært holdt i fangenskap. Et vesentlig poeng i denne sammenheng er at myndighetene betaler en familie 10.000 rupier dersom et barn blir drept av det som blir oppfattet som ulv. Dette

Den indiske ulveforskeren Yadvendradev Jhala (til høyre) sammen med nederlenderen Jan L. van Haften under ekskursjonen i Somiedo nasjonalpark i De kantabriske fjell den 23.10.1993. Begge er medlemmer av den internasjonale ulvespesialistgruppen.

representerer en hel årslønn i India, og det er åpenbart mange som kan fristes til å misbruke et slikt system. De kommende år skal Jhala prioritere studier i nettopp disse konfliktområdene - i et håp om å få klarlagt alle aspekter ved disse anliggender.

Kina

Den kinesiske representanten Gao Zhong Xin var heller ikke til stede i Spania, men også han hadde fått med et abstract i symposieboken. Ulven i Kina lever i forskjellige biotoper og i bestander med ulike tettheter. De siste årene har arten gått raskt tilbake i antall på grunn av menneskelig etterstrebelse og ødeleggelse av leveområdene, og den er nå utryddet i deler av landet. Kinesiske myndigheter har derfor planer om visse vernetiltak ved sikring av naturlige tilholdssteder og bedre kontroll med jakten på arten. I tillegg er det signalisert at midler skal avsettes til forskning. Noen lysende framtid for de kinesiske ulvene er imidlertid vanskelig å forestille seg med tanke på menneskenes ekspansjon i dette landet.

Japan

Japaneren Naoki Maruyamas foredrag var et spennende innslag under symposiet. Ulven ble utryddet i Japan allerede ved århundreskiftet. De

siste dyrene forsvant på Hokkaido i 1896 og Honshu i 1905. Arten ble intensivt forfulgt med skytevåpen, ulike fangstredskaper og gift. Klappjakten ble oppmuntret ved skuddpremieordninger, og stryknin ble benyttet i stor utstrekning. I dag har de fleste mennesker i Japan glemt ulven, men en gruppe naturinteresserte mennesker har lett i enkelte avsidesliggende deler av Honshu i håp om å finne en liten, bortgjemt restbestand. Sannsynligheten for å finne dyr er ansett til under en prosent, og så langt har letingen vært resultatløs.

De siste tiårene har det vært en voksende interesse for natur og dyreliv i Japan. Til tross for at antall jegere i denne perioden har blitt betydelig redusert, har økte klovdyrbestander ført til stadig høyere fellingstall. Fra 1970 til 1992 steg f.eks. antall felte sikahjorter fra ca. 13.000 til ca. 34.000, og veksten i bestandene til både denne arten og ullserovgeiten har ført til omfattende beiteskader på planteskog og avlinger i jordbruket. I sammenheng med økt forståelse for restaurering av økosystemene har japanske naturvernorganisasjoner og biologer arbeidet for å gjeninnføre ulven til landet. Hvis dette skulle bli en realitet vil man trolig kunne reetablere et naturlig predasjonstrykk på klovdyrene, som igjen kan føre til mer stabile populasjoner. Et av problemene som har oppstått i denne forbindelse har vært gjenopplivning av gamle fordommer og tidligere tiders ulvefrykt. Selv om Japan i dag fortsatt har bestander av både brunbjørn og kragebjørn, arter som blir betraktet som farlige, er det nødvendig å demme opp for oppfatningen av ulven som den alvorligste trusselfaktor. Derfor er det nødvendig med mye informasjon og holdningsskapende arbeid for å endre på disse misforståelsene i forkant av en eventuell gjeninnføring.

Under en middag spurte jeg Maruyama om hva f.eks. japanske bønder og befolkningen på landsbygden ville si hvis arten ble satt ut. Han smilte bredt, og gjorde meg raskt oppmerksom på at jeg ikke hadde kjennskap til japansk mentalitet. "- Hvis myndighetene i Japan bestemmer seg for å gjeninnføre ulven, så gjør de det - uansett hva bøndene eller andre måtte mene. Og det er det!", var den klare tale.

Nord-Amerika

Kanada

Ulvelandet Kanada var under Leon-symposiet representert ved Ludwig N. Carbyn, en av de mest kjente ulveforskerne i verden. Hans første foredrag var en oppsummering av artens status i hjemlandet. Ulven finnes fremdeles i omlag 80% av Kanada, men det er kun i de nordligste delene at den fortsatt er vanlig. I de sørlige og sentrale delene av British

Columbia og i sørlige deler av provinsene Alberta, Saskatchewan, Manitoba, Ontario og Québec er den borte fra enkelte av sine tidligere leveområder, mens den er helt utryddet i de østlige kystprovinsene og Newfoundland. Dagens totalbestand er estimert til 52.000-60.000 dyr.

Den årlige dødlighet på grunn av mennesker er anslått til å ligge på mellom 2 og 15%. Pelsjakten er blitt redusert med 40% siden 1982. I løpet av de siste 10 årene har det vært gjennomført omfattende avskytning i fire områder for å øke klovdyrbestandene. Ulven har de siste årene begynt å reetablere seg i de sørvestre delene av Kanada, og dyr har vandret inn i deler av Idaho, Montana og Washington i USA.

I sitt andre foredrag oppsummerte Carbyn studier av ulv i Wood Buffalo National Park i det nordøstre Alberta. I dette området overlevde et lite antall skogbison inn i dette århundre, men utsettinger av præriebison på 1920-tallet førte til at disse to økologisk forskjellige formene blandet seg og økte i antall. Rundt midten av dette århundret var det over 12.000 dyr i området. Fra 1971 til 1991 sank imidlertid antall bison fra rundt 10.000 individer til omlag 3400. En vesentlig faktor var en flom i 1974, som førte til at rundt 3000 dyr druknet. Det lave bestandsnivået førte til at biotopendringer, sykdommer og predasjon tilsynelatende fikk innflytelse på utviklingen, og antallet ble brakt ytterligere ned.

Carbyns studier har vært konsentrert om forholdet mellom ulv og bison, og hvilken rolle predasjon sammen med andre faktorer har på bestandsforløpet for disse blandingsdyrene. En stadig uttørring av deltaområdet der Peaceelven møter Athabascasjøen fører til større konsentrasjoner av bison, og sammen med predasjonstrykket på kalvene er dette de viktigste bestandsregulerende faktorer. En flokk på 12 ulver tok en bison gjennomsnittlig hver sjettedag, hvilket tilsvarer et daglig inntak på 4,3 kilo kjøtt pr. dag. Under foredraget viste Carbyn noen imponerende dias av ulver i en flokk på hele 26 dyr mens de jaktet på bisonkalver.

Paul C. Paquet holdt et foredrag om bevaringsstrategi for ulven i det sørvestlige Kanada, der arten har reetablert seg de senere år. Arbeidet pågår i en nasjonalpark i Rocky Mountains på grensen til USA, og målet er å sikre artens overlevelse i en livskraftig populasjon i denne delen av landet. Dermed vil dette området fungere som en viktig innvandringskorridor for videre spredning av dyr sørover i fjellkjeden. Robert Hayes skulle ha presentert arbeidet med bevaring og forvaltning av ulven i Yukon, men kom dessverre ikke til Leon-møtene.

USA

Fra USA kom David Mech og David R. Parsons. Førstnevnte har vært leder av den internasjonale ulvespesialistgruppen gjennom mange år, og

er en av verdens mest kjente ulveforskere. De siste årene har Mech drevet omfattende studier av ulv på Ellesmere Island i arktisk Kanada, og det er sikkert mange som har sett hans og Jim Brandenburgs film "Ice Pack" derfra. Her lever de hvite polarulvene i et åpent, treløst terreng, og jakter moskus på tundraen. Disse dyrene hadde ikke tidligere stiftet bekjentskap med mennesker, og på filmen fikk vi se noe av den atferden ulven i utgangspunktet har hvis den ikke er blitt utsatt for jakt og forfølgelse. Mech kunne sitte midt i flokken, og dyrene spiste framkastet mat en halv meter fra hånden. Selv da en av dem krøp inn i hiet for å filme ungene, sto moren tålmodig utenfor og ventet. Var det noen som tenkte på påstandene om utsatt ulv?

Under symposiet presenterte Mech detaljer fra en konfrontasjon mellom to polarulver på Ellesmere Island, og i et annet foredrag summerte han opp tre omfattende studier av arten i Nord-Amerika. I Minnesota er forholdet mellom ulv og hvithalehjort studert siden 1968, og over 500 individer av hver art er blitt radiomerket. I Denali nasjonalpark i Alaska har over 100 radiomerkete ulver blitt fulgt siden 1986, og bestandsforhold, sosial struktur og predasjon har blitt undersøkt. Den tredje av studiene han fortalte om var fra oppholdene på

Paul C. Paquet fra Kanada (til venstre) i samtale med den norske representanten i den internasjonale ulvespesialistgruppen, Petter Wabakken, under en pause i forelesningene på Universitetet i Leon den 20.10.1993.

Lederen av IUCN-Wolf Specialist Group, David Mech fra USA - her sammen med sin kone under ekskursjonen i Somiedo nasjonalpark i De kantabriske fjell den 23.10.1993.

Ellesmere Island 1986-92, hvor atferd var det viktigste aspektet. I en tredje forelesning presenterte Mech det internasjonale ulvesenteret i Minnesota, som ble åpnet i 1990. Her ble et nytt informasjons- og utdanningbygg innviet i 1993, og senteret har bl.a. bibliotek, filmsal, teater og levende ulv i innhegning. I tillegg kan tilreisende være med på utflukter for å spore og høre på vill ulv.

Ulven ble utryddet i alle de 48 amerikanske nabostatene med unntak av Minnesota og Isle Royal i Michigan. I Minnesota opphørte skuddpremieordningen i 1965, men de siste tiårene har arten økt i antall i denne staten. I dag teller bestanden omlag 1900 dyr, og herfra har den spredt seg til Wisconsin og Øvre Michigan. Reetableringen sørover i Rocky Mountains og inn i de tre nordvestlige statene i USA har ført til at ulven nå finnes ikke langt fra Yellowstone nasjonalpark, hvor man lenge har hatt planer om å sette ut ulv etter at arten ble utryddet der for litt over 50 år siden.

Robert O. Stephenson fra Alaska kom aldri til Leon, men hans sammendrag var med i symposieboken. Han skulle snakket om forvaltningen i Alaska, hvor det er en estimert bestand på 5900-7200 dyr i 700-900 flokker. Gjennomsnittlig har det blitt drept 842 ulver årlig de siste 10 årene, noe som tilsvarer 11-14% av bestanden. Antallet har allikevel vært stabilt eller økende i de fleste delene av staten, med stor

ungeproduksjon og med maksimal tetthet i forhold til byttedyrressursene i de fleste områdene.

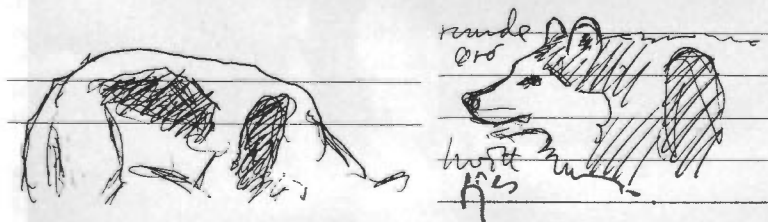
Vedrørende David R. Parsons foredrag henvises til neste kapittel.

Mexico

I det sørvestlige USA og i nordlige og sentrale deler av Mexico fantes det tidligere en stor bestand av en helt spesiell ulveform. Den ble først vitenskapelig beskrevet i 1929, og fikk navnet *Canis lupus baileyi* (Mexican Wolf). Denne underarten er den minste av de amerikanske ulvene, og har et særegent, kontrastrikt utseende med hvitt "ansikt" og relativt runde ører. Primærbiotopen er høyereliggende furu- og einerbevokst terreng, men den går også inn i ørkenlignende områder og lavlandets eikeskoger.

I USA er ble de siste dyrene drept rundt 1970, og den er nå nærmest utryddet i Mexico. Etter 1981 har det ikke vært utført undersøkelser i felt, men det foreligger ubekreftede meldinger fra tre fjellområder de aller siste årene. Carrera viste bilder fra ulvebiotopene i Mexico tatt i tidligere år, og fortalte en historie med flere klare likhetstrekk med behandlingen av ulven i Skandivavia. Det vil nå bli satt i gang et arbeid for eventuelt å få dokumentert eksistensen av overlevende, små populasjoner i landet.

På slutten av 1970-tallet ble det fanget inn 5 ville ulver i Mexico i regi av U.S. Fish and Wildlife Service. Disse har dannet grunnlaget for et omfattende avlsprosjekt - Mexican Wolf Recovery Plan. David R. Parsons fortalte under Leon-symposiet om dette arbeidet for å redde

Mexican Wolf - et par raske kulepennskisser fra notatboken laget etter et av diasene til David R. Parsons under hans forelesning om denne truede underarten.

underarten. I alt har 146 valper kommet til verden, og i 1993 var det 63 individer i prosjektets innhegninger i USA og 14 i Mexico. Planen er i første omgang å sette ut dyr i et større område i grensetraktene mellom Arizona og New Mexico i USA. Store ressurser blir satt inn i dette arbeidet, og befolkningen i denne delen av landet er svært positive til prosjektet.

Polen - vert for det neste internasjonale rovdryrmøtet

IUCNs internasjonale ulvegruppe møtes neste gang i det sørlige Polen. Denne sammenkomsten finner sted under en stor internasjonal rovdryrkonferanse i Karpatene i oktober i år. Symposiet "A coexistence of large predators and man" (En sameksistens mellom store rovdryr og menneske) vil samle forskere fra hele verden, bl.a. vil russerne bli representert med omlag 20 personer bare fra Øst-Sibir. Symposiet er delt inn i hele 10 delprogrammer med hvert sitt spesialtema. Hele 7 norske representanter fra bl.a. *Foreningen Våre Rovdyr* fikk meldt seg på før fristen gikk ut i begynnelsen av august, og det skal derfor bli reiseskildringer og oppsummeringer fra foredragene i et senere nummer av tidsskriftet. Symposiet finner sted i Bieszczady-fjellene i den sørøstligste delen av Polen, like ved en større nasjonalpark som huser levedyktige bestander av bjørn, ulv, gaupe og villkatt. I tillegg er det populasjoner av visent, rådyr, villsvin og en meget stor tetthet av hjort. Dessuten lovet Bobek allerede i Spania i fjor å stille med langbord ute i det fri og det beste ukrainske balalaika-orkesteret i Polen, så det blir trolig mange spennende opplevelser!

Den polske ulveforskeren Boguslaw Bobek (til venstre) ved Jagiellonian-universitetet i Krakow er den sentrale person i forbindelse med arrangementet av det neste store internasjonale rovviltssymposiet i Bieszczady-fjellene i Karpatene i oktober 1994. Her sammen med japaneren Naoki Maruyamas (til høyre) under servering av middag på avslutningskvelden i hotellet i Leon i Nordvest-Spania den 23.10.1993.

Myten om Norge som villmarken med det fantastiske dyrelivet

Undertegnede har mottatt en rekke henvendelser og kommentarer av positiv art i tilknytning til min første artikkel om ulvesymposiet i Nordvest-Spania i fjor og opplevelsene der. Dette takker jeg så meget for. Det som går igjen under samtalene med de som har lest artikkelen er deres store overraskelse over hvor mange naturområder og store villtettheter det er i øvrige deler av Europa. Svært mange har alltid trodd at Norge er den siste villmarken i vår verdensdel, og at det er et slikt fantastisk dyreliv i fedrelandet. Det er selvsagt riktig at vi har en del norsk utmark, men det som kjennetegner våre fjell- og skogområder er nettopp den utrolig fattige faunaen. Uansett hvilke steder man oppsøker her hjemme er det hogstflater, skogsbilveier, gårdsbruk, hytter, kraftledninger, setervoller og sauer.

I juni i år fikk jeg anledning til å se store deler av Sør-Norge fra helikopter, og det var deprimerende å iakta de utpinte utmarksområdene så og si over alt. Da skjønner man godt hvorfor alle våre store rovdyrarter står på utryddelsens rand eller befinner seg i andre truethetskategorier på rødlisten. De norske bestandstallene for eksempelvis bjørn og ulv er ikke akkurat særlig imponerende når man sammenligner med situasjonen i andre nasjoner nedover på Kontinentet. Den store forskjellen i faunatettheter blir man raskt klar over når man begynner å reise litt rundt i andre europeiske land. Som eksempel kan man jo forsøke å oppsummere hvor mye man ser av viltarter fra et tog- eller bilvindu mellom Oslo og Trondheim, og sammenligne med hva man registrerer fra en tilsvarende reise sørover fra Oslo til Skåne!

Det har forøvrig vært interessant å merke seg hva som har kommet fram i tilknytning til den norske faunaen under den velkjente debatten om eventuelt norsk medlemskap i EU. Spørsmålet har ikke vært hvordan det vil gå med dyrelivet i Norge hvis vi går med i fellesskapet, men den dominerende oppmerksomheten i mediene har dreid seg om jegernes og deres forvaltningsmyndigheters store engstelse for ikke fortsatt å få jaktet og skutt på bl.a. bever og en truet art som gaupe - i tillegg til den dype bekymring for ikke å kunne fortsette sel- og hvalfangsten.

*

Holdninger til ulv i tre Hedmarkskommuner

Yngve Kvebæk

På oppdrag fra Direktoratet for naturforvaltning har Norsk institutt for naturforskning (NINA) utprøvd en undersøkelsesmetode i tre Hedmarkskommuner (Åsnes, Grue, Våler). Spørsmålene gikk på holdninger til ulv, og undersøkelsen ble utført ved telefonintervju med 300 respondenter i kommuner hvor det lenge har vært konflikter omkring nærvær av ulv.

Man fant at 14 % av utvalget ønsket at ulven skulle fjernes helt. 37 % ønsket en reduksjon av bestanden. 40 % ønsket å beholde dagens bestand, og 7 % ville ha en økning. 32 % mente at bestanden var på over 100 individer, og 42 % mente den var på mellom 20 og 100. Andelen respondenter som ønsket en fjerning eller reduksjon økte med økende alder og med synkende utdanningsnivå.

Man undersøkte også holdningstyper, der respondenter over 55 år skåret høyere på Dominansorientert (tilfredsstillelse ved mestring og kontroll over dyr, ofte som sport), Negativistisk (misliker dyr, er redd) og Nytteorientert (primært interessert i nytten og materiell verdi ved dyr) skala. Respondenter under 36 år uttrykte det motsatte holdningsmønster i tillegg til at de hadde høye skårer på Naturalistisk (sterk affeksjon og interesse for dyreliv og friluftsliv) skala. Gårdbrukere avvek ikke mye fra gjennomsnittet. De som i størst grad uttrykte holdninger som var Dominansorientert, Negativistisk og Nytteorientert (en svært negativ holdning til ulv) var respondenter med lav utdanning og de med status som "pensjonist/trygdet". Respondenter med høyere utdanning hadde lave skårer på disse skalaene. Husdyrbrukere hadde lave skårer på Naturalistisk skala, og de som hadde vokst opp på gård med husdyrhold hadde lave skårer på Moralistisk (opptatthet av rett/galt, motstand mot utnyttelse eller brutalitet mot dyr) og Naturalistisk skala, samt høye skårer på Dominansorientert, Negativistisk og Nytteorientert skala.

Formålet med undersøkelsen primært å prøve ut en metode som kan bidra til bedre kunnskaper om innholdet i holdningene til en art som ulven - og utvikle hypoteser om hvorfor folk har disse holdningene og hva som påvirker holdningene. Rapporten konkluderer med at denne måten å identifisere holdningsdimensjonene på virker godt.

Som en kommentar til rapporten kan man bare konstatere det gledelige faktum at bare fjorten prosent av hele utvalget i disse Hedmarkskommunene ønsket å fjerne ulven helt. Det store flertall ønsket altså å ha ulv. Det må nødvendigvis være et bitter pille å svelge for de krefter på Finnskogen som ynder å hevde at man der er nærmest samstemt i kravet om at ulven må bort. Faktisk ville sju prosent til og med ha en økning. Overfører vi dette til hele befolkningsmengden i de tre kommunene, skulle det altså tilsi at det jo finnes over 1300 personer her som ønsker å øke antallet ulver!

Resultatet burde for øvrig ikke være så overraskende på bakgrunn av den landsomfattende undersøkelsen av holdninger til rovdyr som ble utført ved Norges Landbrukshøgskole i 1987. Et flertall i hele Hedmark fylke ønsket da å beholde bestander av ulv. Opplyftende var også resultatet fra NRKs distriktssendinger i Oppland og Hedmark 26. oktober 1990, der folk ble oppfordret til å ringe inn og si sin mening om hvorvidt det burde være lov å skyte ulv som dreper sau. Godt over halvparten svarte nei. Nå viser det seg altså at man på lokalt nivå, i områder som har mest føling med ulv, er grunnleggende positive til å beholde ulven i vår fauna.

Bjerke, T. & Reitan, O. 1994. *Holdninger i tre Hedmarkskommuner til ulven.* - NINA Oppdragsmelding 263.

Vilddyrets vokter

Når Stig Inge Bjørnebye ikke spiller venstre back er han gjerne å finne i skogen - eller på fjellet. Hardhausen på Rosenborg har et varmt hjerte for natur - og ville dyr. Han brenner for rovdyrstaken. **UKE-Adressa**

NATURENS MANN: Stig Inge Bjørnebye trives blant trelegger i marka. Men er på ingen måte sosial. Foto: ANNE BRITT KILVIK

- Rovdyrstaken brenner jeg virkelig for.

- Har ikke du mange venner i Engerdal?
- Sauebønder til og med. Men jeg vil beholde dyrene i skogen vår; bjørn, jerv, ulv, gaupe. Det er ille at det er blitt jakt på gaupe igjen. Det er mange som er kjappe

på avtrekkeren så snart de får sjansen på bjørn også. Sauen er jo egentlig et husdyr. Det er klart bjørnen forsyner seg, den vet jo ikke bedre. Det skal nok bli mange søknader om fellingsstillatelse utover sommeren. De kommer jo så snart noen finner et spor.

Fra ADRESSEAVISEN 14.mai 1994.

NINA-rapport om bjørn i Skandinavia

Yngve Kvebæk

En forskningsrapport om bjørn fra Norsk institutt for naturforskning (NINA) kommer med oppsiktsvekkende konklusjoner. Rapporten bygger på det Skandinaviske bjørneprosjektet som startet opp i 1984, og som er et samarbeidsprosjekt mellom Direktoratet for naturforvaltning, Statens naturvårdsverk, Svenska Jägareförbundet og NINA. I rapporten har man analysert materiale fra og med ca 1850, samt estimert dagens bestand på basis av en relativt omfattende radiomerking.

Rapporten konkluderer med at det i midten av forrige århundre fantes 4000-5000 bjørner i Norge og Sverige, og at 65 % eller over 3000 av dem befant seg i Norge! På det laveste var den totale bestanden som har overlevd til i dag sannsynligvis rundt 130 individer (1930), og man regner med at bjørnen da var funksjonelt utryddet på den norske siden på grunn av menneskelig forfølgelse. Alt tyder på at den siste særnorske bjørnen forsvant på 1970-1980-tallet!

Derfor er da også bjørner som opptrer i Norge i dag innvandrere fra våre naboland, eller har sitt leveområde på begge sider av grensen. Og det dreier seg hovedsakelig om unge hannbjørner. Ifølge rapporten er det snakk om fattige 10-20 individer eller ca 2 % av det samlede antall på ca 700 i Skandinavia utenom Finnmark! Estimatenes er beregnet på to måter, begge basert på radiomerkede bjørner, og begge ga nesten samme resultat. Rapporten slår da også ettertrykkelig fast at bjørnen i Norge bør betraktes som direkte truet på grunn av det lave antall binner og den høye beskatningen. Felling av problembjørner siden den ble fredet har nemlig trolig overbeskattet det lille som fins i Norge, i motsetning til i Sverige. Årlig høsting i Norge har ligget på var 8,6 % av en gjennomsnittelig populasjon på 14 bjørner, mens beregnet bærekraftig uttak ligger på ca 7,5 %. Dagens uttak av bjørner i Norge er derfor ikke forenlig med Stortingets ønske om langsiktig overlevelse av en ynglende bjørnepopulasjon innenfor landets grenser.

Binnene finnes konsentrert i fire reproduksjonsområder i Skandinavia, dvs stort sett i Sverige. Bjørner skutt utenfor disse er hovedsakelig unge hanner. Årsunger i randsonene av disse områdene hadde lavere overlevelse enn de som befant seg i sentrale deler. Hannbjørner drar mye lenger fra fødestedet enn binner, og gjør det tidligere (som 2- og 3-åringer) enn binner (3- og 4-åringer). Forvaltningen må regne med

ca 50 % sannsynlighet for at en felt bjørn innenfor et reproduksjonsområde er en binne - utenfor er sannsynligheten ca 15 %.

For å filosofere litt rundt disse opplysningene, så viser vel dette med all ønsket tydelighet hvor langt på jordet man var under Rovviltprosjektet fra 1978-82 der antall bjørner i Norge lå på den nette sum av 160-230. Ikke nok med det - vi fikk vite at det var 13 forskjellige stammer og at det trolig hadde funnet sted 40 ynglinger i denne 5-årsperioden! Under videreføringen av prosjektet (1983-86) kom man fram til 102-153 individer i Norge. I Regjeringens rovviltmelding fra januar 1992 opereres det med ca 100 bjørner i Norge.

Nå får vi altså vite at den siste særnorske bjørnen faktisk forsvant nettopp på 1970-1980-tallet! I denne tiden har myndighetene forvaltet (les: gitt fellingsstillatelse på) bjørn i Norge på basis av tant og tøv. Det er for øvrig verdt å merke seg at Svein Myrberget i 1969 anslo den norske bjørnebestanden til 15-41 individer sør for Finnmark. Etter dette skulle bjørnene i Norge altså ha gjennomgått en fase med uhemmet elskov og masseproduksjon av unger. Her må det ha vært involvert folk med overdrevent romantiske forestillinger om naturens dramatiske skiftninger. Å opprettholde dette offentlige luftslottet kostet en masse penger. En enklere og billigere gjettekonkurranse ville nok ha endt opp med et riktigere resultat. Det ville trolig også ha samstemt bedre med det inkompetansenivå enkelte må ha nådd opp til.

I Norge er bjørnen fortsatt offisielt klassifisert som sårbar på linje med f.eks. lundefugl som det finnes et par millioner av. Men det finnes altså egentlig ingen egen norsk bjørnebestand, og de slengere som forekommer er noen ulykksalige individer som forviller seg inn fra Sverige.

Men mange av oss har jo hatt en lei anelse om dette en stund etter hvert som det Skandinaviske bjørneprosjektet skred fram. Les f.eks. Viggo Rees artikkel "Bløffen om bjørnen" i Våre Rovdyr nr. 4, 1992.

Det var på tide at denne rapporten kom. Det er jo et bra fremskritt at de som forvalter bjørnen i Norge kan ta utgangspunkt i virkeligheten.

Swenson, J.E. et al. 1994. Bjørnens historiske og nåværende status og forvaltning i Skandinavia. NINA Forskningsrapport 53.

Miljøverndepartementet
v/ Statssekr. Børre Pettersen
Pb. 8013 Dep.
0030 Oslo

Oslo 17.06.94

Vedrørende bjørnens status i Norge

Gjennom en årrekke har bjørnens utbredelse og bestandssanslag i Norge vært omdiskutert både i forskningen og forvaltningen. Manglende dokumentasjon på bjørnens utbredelse utover grensetraktene har medført at det antas fra mange hold at den norske bjørnebestanden er svært tynn. Dokumentasjon av ynglinger de siste år på norsk jord finnes ikke, muligens med unntak av Finnmark. Det pågående norsk-svenske bjørneprosjektet har gitt klare og entydige resultater om bjørnens omfattende vandringer og betydlige arealbruk. På bakgrunn av bestandsberegninger for ti år siden av bjørn med minimumstall på over 200 individer i Norge ble bjørnen ikke lenger betraktet som truet men deretter klassifisert kun som sårbar. Disse tall har nå vist seg å være feil.

I begynnelsen av juni 94 kom en ny forskningsrapport fra Norsk Institutt for Naturforskning (NINA), (Swenson, J.E., Sandergren, F., Wabakken, P., Bjärvall, A., Söderberg, A., & Franzén, R. 1994. Bjørnens historiske og nåværende status og forvaltning i Skandinavia.- NINA forskningsrapport nr.53:1-23.) Denne rapporten gir nye bestandsanslag for arten hvor antallet bjørner på norsk jord ikke dreier seg om mer enn **10-20** individer. Derfor har også rapporten konkludert med at bjørnen er en direkte truet dyreart i Norge mot tidligere sårbar, noe som Professor Kåre Elgmork også har konkludert med på slutten av 1980-tallet. Vi er klar over at bjørnen ikke er direkte truet i nordisk perspektiv men Norge har et eget ansvar (slik Nordisk Råd har påpekt, se rovviltmeldingen). Reklassifisering er derfor nødvendig for at Norge skal være på linje med IUCN's kriterier og nasjonalt / internasjonalt forvaltningsarbeid med andre sårbare og truede arter.

På bakgrunn av det ovenstående vil vi sterkt anmode Miljøvern-

departementet til å umiddelbart å tilbakeklassifisere bjørnens status fra en sårbar til en direkte truet dyreart i Norge.

Vi håper på et positivt svar!

Med vennlig hilsen

Morten Bilet

Morten Bilet
Foreningen Våre Rovdyr

Stig Hvoslef (sign.)
Verdens Naturfond

Thor Midteng (sign.)
Norges Naturvernforbund

Helge Rinden (sign.)
Norsk Zoologisk Forening

Kopi: Direktoratet for naturforvaltning

NY ROVDYRPINS !

Kr 35,- fritt tilsendt ved
forhåndsbetaling til post-
girokonto 0537.7854391

Bestilles fra Reidar Hoelstad
Venåsveien 2 B
0672 Oslo

5 farger og tekst i gull

Opplag kun 500 stk - førstemann til mølla, jeg leverer så langt opplaget rekker !

NB Av overskuddet vil kr 5,- pr. solgte pin gå til Ulvefondet.

ÅRSMØTETS JERVETUR

Tekst og foto: Paul Granberg

Selv om snøværet på årsmøtekvelden ikke gav de beste utsikter for neste dags utflykt, var allikevel de fleste ute å så på et par moskusdyr som beitet like ved E6 like nord for kongsvoll.

Neste dag var imidlertid været fint, og med Arild Landa i spissen gikk ferden til Dombås og videre mot Lesja, der veggen tok av innover mot fjellheimen.

Det var vel ingen som forventet at vi skulle se jerv på turen, men håpet var at vi skulle få radiokontakt med ei jervetispe som var merket tidligere på våren og som Landa mente skulle være i dette området.

Så veldig langt inn i fjelldalen kom vi ikke før vi fikk kontakt - ikke med tispå, men med en hannjerv som noen dager før var peilet i Trollheimen flere mil lengre nord.

Foto: Arild Landa demonstrerer pailautstyret.

Etter en grovpeiling og demonstrasjon av pailautstyr, ble det kafferast før vi skulle ut i terrenget. Her inne var våren på det beste, med blåstrupesang og sus fra flomstore bekker som kom fra smeltende fonner inne i den mektige fjellheimen.

Mens kaffe og medbrakte smørbrød ble fortært, benyttet vi anledningen til å spørre Landa ut om jerven, fjellreven, villreinen og forskningen på disse. Det ble et godt supplement til forrige kveldens lysbildforedrag som i og for seg var fyldig og gav en god oversikt over problemstillinger.

Vi fikk ellers vite at vår rasteplass var like i nærheten av der en jervetispe for noen år siden ble tatt av dage, mens ungene hennes ble gravd frem og avlivet først flere dager senere.

Foto: En del av turdeltakerne under en fem-minuters rast i jervens rike.

Etter kaffepausen gikk ferden til fots opp mot høyfjellet for å få en mere nøyaktig kartfesting av hvor hannjerven var, og om mulig å få kontakt med tispå. Stigningen gav raskt en seleksjon av deltakerne, etter alder og kondisjon. Undertegnede var blandt de som gikk bakerst og så til at ingen ble liggende igjen!

Etter diverse fem-minutter med prat og nye peilinger, ble hannjerven endelig kartfestet. Landa skulle videre innover på leting etter tispå, og noen av deltakerne ble med videre mens de som hadde dårligst med tid gikk tilbake til bilene.

Det ble en fin og interessant dag, og vi fikk et godt inntrykk av at forskning på de store rovdyra ikke bare er en behagelig ni til fire-jobb, slik en del mennesker synes å tro.

STYRET

Leder

Morten Bilet, Slengåsen 7, 2020 Skedsmokorset
priv. 63 87 94 39, arb. 22 90 20 00, mob. 94 25 65 39

Sekretær

Yngve Kvebæk, Maridalsveien 225 C, 0467 Oslo
priv. 22 95 08 66, arb. 22 89 16 07

Kasserer

Stig Anderson, Fjæreveien 211, 4890 Grimstad
priv. 37 04 33 80, arb. 37 02 50 00

Redaktør

(perm.)

Hilde Aaseth, Nordvivegen 60, 2312 Ottestad
priv. 62 57 83 56

Styremedlemmer

Knut Eie, Ullern Allé 127, 0381 Oslo
priv. 22 50 80 91, arb. 22 22 30 50

Geir Sjøli, Furusvingen 33, 2164 Skogbygda
priv. 63 90 85 35

Per Kristian Stokke, Lømsland 74 Ålefjær, 4634 Kristiansand
priv. 38 19 86 18, arb. 38 15 67 55

Vararepresentanter

Ragnhild Eklid Grendal, Grindal, 7393 Rennebu
priv. 72 42 61 63

Paul Granberg, 2620 Follebu
priv. 61 22 00 06

Torger Hagen, Stafsbergveien 145, 2300 Hamar
priv. 62 52 64 72

Morten Ree, 7332 Løkken
priv. 72 49 63 91, arb. 72 49 65 87

Regionleder Nord-Norge

Wemunn Aabø, Postboks 205, 9440 Evenskjær
priv. 77 08 54 64

Regionleder Midt-Norge

Morten Ree, 7332 Løkken
priv. 72 49 63 91, arb. 72 49 65 87

Lokalkontakter (i tillegg til styret)

Nord-/Midt-Troms

Hans Prestbakmo
Trollbakken 6
9220 Moen
p/a 77 83 13 24

Sør-Trøndelag med

Trollheimen
Morten Ree
7332 Løkken
p 72 49 63 91

Ottadalen

Per Bådshaug
Boks 155
2686 Lom
p 61 21 14 18

Sogn og Fjordane

Roar Solheim
5843 Slinde
a/p 57 67 93 67
mob 94 12 51 88

Hordaland

Rune Olav Vetås
Kolstibotn 54
5030 Landås
p 55 27 04 93

Rogaland

Svein Effeland
Boks 190
4060 Kleppe
p 22 48 33 47
a 22 42 11 07

Vest-Agder

Eivind Mauland
4653 Hægeland
a 38 02 22 65

Vest-Finnmark

Tom Eirik Ness
Miljøvernkontoret
9520 Kautokeino
a 78 48 50 95

Sør-Troms

Ole Halvorsen
Straimen
9410 Børkenes
p 77 09 24 92

Røros

Tom Johansen
Skjjevdalen
7460 Røros
p 72 41 38 35

Valdres

Svein Sørli
Vestringsbygda
2910 Aurdal
p 61 36 46 94

Buskerud

Viggo Ree
Pamperudbakken
3530 Røyse
p 32 15 77 15
fax 32 15 78 22

Vestfold

Helge Schjerve
Parkveien 11
3190 Horten
p 32 73 09 65

Telemark

Asbjørn Solvang
Greg. Dagsonsgt. 210 A
3900 Porsgrunn
p 35 50 17 02
mob 94 17 14 07

Øst-Finnmark

Hans Dransfeld
9930 Neiden
p 78 99 63 07

Nordland

Hans Gundersen
Vidrek
8520 Ankenesstrand
p 76 95 96 55
a 76 92 34 00

Nord-Østerdal

Hans J. Engan
2500 Tynset
p 62 48 04 40

Land

Geir Høitomt
Rute 527
2870 Dokka
p 61 21 13 20

Sør-Hedmark

Ole-J. Myhrvold
Soleiebakken 62
2200 Kongsvinger
p 62 81 40 36

Aurskog/Høland

Svein Evensen
Lille Husebyvei 9
0379 Oslo
p/a 22 52 05 68

Aust-Agder

Arne Flor
Gunnar Knudsens v 36
p 37 03 16 95

Returadresse:

Foreningen Våre Rovdyr Postboks 17, 2420 Trysil